

Ju. V. Knorozov: Közép-Amerika régi írásbelisége.
(Szovetszkaja Etnografija, 1952/3, 100-118.). Uő.: A régi
maya írás. Megfejtési kísérlet. (Szovetszkaja Etnografija,
1955/1, 94-125. Ismerteti: Uray Géza.)

Április elején a világ tudományos folyóiratai, sőt a napi sajtó is hirt adott arról, hogy egy fiatal szovjet tudós, JURIJ KNOROZOVnak, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Néprajzi Intézete munkatársának sikerült megfejtenie a régi maya írást.

Egy-egy régi írás megfejtése mindig nagy jelentőségű, mert új, azelőtt egyáltalán nem, vagy csak külső források alapján és ezért csak tökéletlenül vizsgálható területeket nyit meg mind a nyelvészeti, mind a történeti kutatások számára. A maya írás megfejtésének is megvan ugyanez a jelentősége. A megfejtés lehetővé teszi, hogy néhány száz évvel korábbi időponttól kezdve írott emlékek alapján vizsgálhassák a maya-quiche nyelvek történetét, továbbá azt, hogy a mayák történetét és régi kultúráját ne csak régészeti emlékek és a spanyol hódítók és misszionáriusok tudósításai, hanem saját írott emlékeik alapján tanulmányozhassák. A megfejtés emellett feltehetően kulcsot ad további régi közép-amerikai (olmec, zapotec, toltec) írások megfejtéséhez is. Növeli KNOROZOV eredményeinek fontosságát az, hogy egy szovjet tudós foglalta el az első helyet a maya kutatásokban. Ezzel a szovjet tudomány megtörte az amerikaiak vezető szerepét, szinte mongólium jellegű helyzetét az észak- és közép-amerikai indián kutatások területén, vagyis olyan területen, ahol mindeddig az amerikai reakciós, idealista nyelvészeti, néprajzi, kulturtörténeti és szociológiai iskolák uralkodtak, és ahonnan fő érveiket meritették. Mindezen túl KNOROZOV eredményei elsősorban elméleti szempontból jelentősek, mert azt bizonyítják, hogy a marxista módszer, a társadalom fejlődéstörvényeinek ismerete milyen közvetlen gyakorlati eredményekkel jár a nyelvtudományban. Ezért KNOROZOV munkája nemcsak az amerikanisták, hanem minden nyelvész érdeklődésére számot tarthat.

✱

KNOROZOV munkáját a polgári tudósok megfejtési kísérleteinek mélyreható elvi bírálatával, az írástörténet tapasztalatainak általánosításával kezdte, s ebből igyekezett a maga írásmegfejtésének alapelveit meghatározni. Munkája ezen szakaszának eredményeiről még 1952-ben, "Közép-Amerika régi írásbelisége" című cikkében számolt be.

A XVI. században Diego de Landa spanyol franciskánus, aki a régi maya könyvek százait vettette máglyára (mindössze három kódex menekült meg!), emlékirataiban közli a maya írás "ábécéjét" és "kalendáriumi jegyeit". Amikor a múlt század köze-

pén a tudósok első ízben figyeltek fel a fennmaradt maya kódexekre, kiderült, hogy elolvasásukhoz a Landa-féle "ábécé" nem elégséges. Ezért a szakemberek között mindinkább az a nézet jutott tulsulyra, hogy az az "ábécé" hamisítvány, és a maya írásjegyek "kezdetleges hieroglifák". A megfejtési kísérletek azonban egy-két jel jelentésének - de nem hangértékének! - meghatározásán kívül a hieroglifa-elmélet alapján is eredménytelennek bizonyultak, s többen elvileg is kezdték a maya írás megfejthetőségét kétségbe vonni.

KNOROZOV kimutatta, hogy a régi megfejtési kísérletek a hieroglifikus írásról alkotott helytelen fogalomból indultak ki. Ez a helytelen fogalom az írás fejlődésének polgári-evolucionalista sémájából és a hieroglifikus írások társadalmi funkciójának fel nem ismeréséből származott.

Az evolucionalista felfogás az írás fejlődésében három fokozatot különböztet meg: 1) piktográfia, vagyis valamilyen esemény egymást követő mozzanatainak lerajzolása; 2) hieroglifikus (ideogrammatikus) írás, amelyben minden egyes szónak, fogalomnak önálló jele van; 3) fonetikus (szótag- vagy betű-) írás.

Ezzel a sémával szemben KNOROZOV rámutatott arra, hogy valamennyi hieroglifikus írás jelentős számu fonetikus elemet tartalmaz. Így például a kínai írásjegyeknek csak egy része tekinthető - eredete szerint - valamilyen tárgy rajzának (piktogrammának), vagy azok kombinálásából nyert szimbólumnak. A jelek jelentős része fonetikus értékű elemet tartalmaz: a rajzzal ki nem fejezhető fogalmakat egy azonos vagy hasonló hangalaku másik szó jelével írják, amely mellett "kulcs" áll, jelezvén, hogy az írásjelet nem eredeti értékében, hanem átvitt, fonetikus módon használják. A kulcs rendszerint piktogrammatikus eredetű, és ismétlődik az azonos fogalmi körbe tartozó írásjelekben. A kínai írás története azt is mutatja, hogy a fonetikus értékben használt jeleket eredetileg kulcs nélkül használták (a Sang-Jin-kori csontokon kulcsjelek még csak szórvaosan fordulnak elő!), vagyis az egyes jeleknek önmagukban is volt tisztán fonetikus értéke. Hasonló jelenségek a többi hieroglifikus írásban, az egyiptomiban, a sumérban és hettitában is megfigyelhetők. Tanulságos a japán írástörténet vizsgálása is. A japánok ugyanis eredetileg fonetikus értékben vették át a kínai írásjegyeket, sőt ebből szótagírás is kialakult, idővel azonban mégis tulsulyra jutott a kínai írásjegyek ideogrammatikus használata, s a szótagírással csak a ragokat és képzőket írják. Ezekből az ismert írástörténeti tényekből KNOROZOV a következőket állapította meg: "Tiszta" ideogrammatikus írás nincs, a hieroglifikus írások ~~k e z d e t t ő l~~ ~~f o g v a~~ jelentős számu fonetikus elemet tartalmaztak, és a fonetikus írás kialakulásának lehetőségei mindig adva voltak, sőt sokszor maga a fonetikus írás is megvolt. A hieroglifikus írások azonban nem a fonetikus írás irányában, hanem épp ellenkezőleg, az írás bonyolódása felé haladtak, mert ezekben a társadalmakban az írás a papság vagy a bürokrácia monopóliuma volt, akik az írás bonyolításával igyekeztek monopóliumukat fenntartani.

Az írás - mint ez a maya társadalom szerkezetéből, sőt közvetlenül a spanyol tudósításokból is kitűnik - a mayáknál is a papok monopóliuma volt. Ezért KNOROZOV arra következtetett, hogy a maya írás valóban hieroglifikus írásrendszer volt, de nem valamilyen "kezdetleges" hieroglifikából állott, hanem a tiszta ideogrammak (piktogrammak és szimbólumok) mellett kulcsjeleket és fonetikus elemeket is tartalmazott, mint az összes többi ismert hieroglifikus írás.

Ami a Landa-féle ábécét illeti, KNOROZOV kimutatta, hogy pontosan egyezik a maya hangállománnyal, tehát hitelesnek tekintendő. Valójában azonban nyilvánvalóan nem szorosabb értelemben vett betűknek kell őket tekinteni, hanem a hieroglifikus fonetikus elemeinek. A Landa-féle "betűk" nem is ölelik fel az összes fonetikus elemet, hanem csak azokat, amelyek egyetlen hang jelölésére szolgálnak, s emellett szótagértékű fonetikai elemekkel is kell számolni.

✱

Vázolt elméleti fejtegetését, amely egyben a megfejtés kulcsát is adta, továbbá néhány írásjel megfejtését KNOROZOV - mint már mondtuk - 1952. októberében publikálta. Az azóta eltelt harmadfél esztendő aprólékos filológiai munkája után bemutathatta a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Néprajzi Intézetének a maya hieroglifikus írás gyakorlatilag teljes megfejtését.

A maya írás és a kódexszövegek teljes megfejtését KNOROZOV most készíti sajtó alá, de a megfejtésnek leglényegesebb részét, vagyis a fonetikus, kulcs- és ideogrammatikus elemeknek teljes jegyzékét (150 jel), továbbá 200 példát a szavak hieroglifikus írásmódjának bemutatására és 30 mondat fordítását már közölte is "A régi maya írás" című cikkében.

A közölt megfejtések közül bemutatunk néhányat:

EGYSZERŰ JELEK

SZAVAK

Fonetikus elemek

Pusztán fonetikus elemekkel

írt szavak

	<u>a</u>	}
	<u>mak</u>	
	<u>an, ān</u>	
	<u>xi</u>	
	<u>āk'</u>	

}		<u>a-mak-an</u> 'vhol/ lévő'
		<u>a-mak-xi</u> 'vhol/ volt'
		<u>āk'-ān</u> 'friss, nedves'

Ideogrammák

bolaj 'jaguár'

bol 'falat'

jas 'zöld, friss'

oc 'étel'

Kulcsjel

Kulcsjellel összetett ideogrammával irt szó

jas-oc 'friss étel'

1/ kulcsjel az étkezéssel kapcsolatos szavaknál

2/ fonetikus elemként: k'an

KNOROZOV, mint a fenti ismertetésből láthattuk, az írástörténet előzőleg feltárt tényeit elemezve, a megfigyelt törvényszerűségeket általánosítva, és a társadalom fejlődéséről szóló marxista tételeket alkalmazva egy új írástörténeti elméletet állított fel. Ennek az elméletnek döntő szerepe volt megfejtési kísérletének sikerében. Nem kívánjuk azt mondani, hogy enélkül egyáltalán nem lehetett volna megfejteni a maya írást. Egyes részösszefüggések egymásutáni fokozatos megismerése útján több évtizedes munkával ezen elmélet nélkül is lehetett volna eredményt elérni. KNOROZOV azonban viszonylag rövid idő alatt végezte el ezt a munkát, mert az általa felállított elmélet lehetővé tette, hogy felismerje a megfejtendő írásrendszer lényegét. Elmélete, bár még finomítást, egyes részleteiben pontosabb megfogalmazást kíván, egészében nyilvánvalóan helyes, mert az elmélet próbája a gyakorlat.